

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreş, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

KOSOVA-PRİZREN ŞEMSEDDİN AHMET BEY HAMAMI

Hakkı Acun*

Kosova bölgesi eski Yugoslavya'nın güneydoğusunda her iki taraftan dağlarla kuşatılmış iki büyük ovoidan ibaret yaklaşık 11.000 kilometrekarelik yüzölçümüne sahiptir. Yugoslavya'nın 1990'lı yıllarda yaşadığı iç savaş sonrası çözülmesiyle birlikte ayrı bir devlet oluşturmak üzere 1999 yılında ayrılmıştır. Bugün 36 ayrı devletin askeri tarafından korunmakta (KFOR) ve UN (Birleşmiş Milletler) tarafından da idare edilmektedir. Bu kuvvet içerisinde Prizren'in bir bölümü ve Dragaş bölgesinin güvenliği Prizren'in kuzeybatısında Sultan Murat Kışlası adıyla konuşlanan Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti tarafından sağlanmaktadır.

Prizren Şehri, Kosova'nın ikinci büyük şehridir. Şar Dağları eteklerinde kurulmuştur. Kent, dağa yaslanması ve kale eteğinde kuruluşu bakımından Bursa ve Manisa'ya benzer. 1999'daki savaştan sonra şehrin nüfusu 200.000'in üzerine çıkmıştır. Kosova'nın kültür ve ticaret merkezi olan ve Osmanlı döneminde Perzerin ismiyle de anılan bu kent, XIV. yy.'da Sırbistan'ın başkentiydi. 21 Haziran 1455'te Fatih Sultan Mehmet'in komutanı Evrenos Bey oğlu Ahmet Bey tarafından fethedilen kent, 31 Ekim 1912 tarihine kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Bu süre zarfında şehir, camileri, tekke ve türbeleri, han ve hamamları ile bir Türk Şehri hüviyeti kazanmıştır.¹ (F1)

Makalemize konu olan hamam, şehrin kuzeybatısındaki Körağa Mahallesi'nde, Saraçhane Sokak'ta, fetih sonrası camiye çevrilen Cuma Camii (Bogorodiça Levişka Kilisesi) yakınındadır.

---

* Prof. Dr.

¹ Özergin - Kaleşi - Eren 1968, 76, 91: İbrahimgil 1999, 6 - 8: İbrahimgil - Konuk II / 2006, 853 - 856.

Yapının kitabesi yoktur. Vakfiyesine göre tarihlendirilir. Vakfiyesi Evâil-i Cemaziyelulâ 904 tarihli ve Arapça'dır.² Vakfiyesine göre Aralık 1498 tarihinde³ akıncı beyi Evrenos Bey'in oğlu Ali Beyzâde Şemseddin Ahmet Bey tarafından yaptırılmıştır.⁴

Ahmet Bey ibni Ali Bey vakfına ait, **Recep 908** tarihli Arapça bir zeyl vakfiyesi daha vardır.⁵ Birçok gelirler daha ilave edilen bu vakfiye de Recep 908/ Ekim 1502 tarihlidir.⁶

Günümüze gelinceye kadar tarihleri belli olmayan fakat birkaç restorasyon geçirerek değişikliğe uğradığı belli olan hamam, bugün Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmaktadır.⁷

Duvarları moloz taş ve tuğla karışımıyla yapılan hamam, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.⁸ (P1, F2) Doğusunda küçük bir bahçesi vardır. Hamama bahçeye açılan üç kapıdan girilir. Güneydoğudaki kapıdan, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, üzeri beşik tonoz örtülü bir mekâna (1) girilir. (F3) 1 Numaralı mekânın biraz ilerisinde (kuzeyde) ve yine doğuya açılan diğer bir kapıdan 2/c mekânına girilir. 2/c mekânı, kare planlı ve üzeri tromp geçişli kubbeyle örtülüdür. (F4) Kuzey ve güney duvarında dikdörtgen nişler vardır. 2/c mekânının güneybatısından 2/a mekânına geçilir. 2, 2/a, 2/d (F5) ve 2/e,

² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, 733 numaralı defterin 64. sayfa ve 31. sırasında kayıtlı, H. 904 tarihli Arapça bir vakfiyesi vardır. Ayverdi III / 1981, 209 (hamamın bugün olmadığından söz eder): Vırnıça 1998, 17: M. Z. İbrahimgil - N. Konuk II / 2006, 853.

³ Ayverdi III / 1981, 209: Vırnıça 1998, 17: M. Z. İbrahimgil - N. Konuk 2006, 853, Evâil-i Cemaziyelulâ 904 tarihi Kanun-ı Evvel 1498 olarak çevrilmiştir. Dağlı - Üçer, IV / 1997, 8'de Evâil-i Cemaziyelulâ 904 = Aralık 1498 olarak verilir.

⁴ Nikoliç 1998, 209, plân 65'te, hamamın ve saat kulesinin yapım yılının kesin olarak bilinmediği, bu konuda bir çok tahmin olduğunu yazarak, kendisi de üç tahminde bulunur. İlk tahmininde saat kulesi ve hamamın XVI. yy.'da; ikinci tahminin de hamamın daha eski olduğunu saat kulesinin de daha sonra yapıldığını; üçüncü tahmininde ise, Levişka Kilisesi camiye çevrildiğinde buraya büyük miktarda Müslümanların yerleştirildiğini yazarak XVI. Yy'da hamamın yapılmış olabileceğini belirtir.

⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; 733 numaralı defterin 68. sayfa 32. sırasında kayıtlı bir zeyl vakfiyesi daha vardır.

⁶ Dağlı - Üçer, IV / 1997, 16.

⁷ Bu müze 1999 Savaşında soyulmuştur. Şu an içinde pek önemli olmayan az sayıda eserleri barındırmaktadır.

⁸ Hamamı daha iyi tanımlayabilmek için mekânlarına numaralar koyduk. Bu arada hamamın restitüsyon plânını bizim tarifimiz sonucunda çizen Prizren Anıtlar Kurumu mimarı Fikret Tikveş'e de teşekkür etmeyi borç bilirim.

kare plânlı ve üzerleri pandantif geçişli kubbeyle örtülüdür. 2/d mekânı ile 4 numaralı mekân eksenindeki kapıyla, 2/d ve 2/e kuzey köşedeki kapıyla birbirlerine bağlanır. 2 Numaralı mekânda üstte, kubbe, güney tarafı duvara, doğu ve batı tarafı sivri kemerler üzerine oturur. Bu şekliyle 2 numaralı mekân batı tarafı 2/b ile kesilmiş üç eyvanlı bir görünüşe sahiptir. (F6) 2/d numaralı mekândan 4'e ve oradan da 4/a mekânına geçilir. 4/a mekânı da aynen dört numaralı mekân gibi doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı üzeri beşik tonoz örtülüdür. (F7) 2 numaralı mekânın batısında eksenindeki kapıdan 2/b mekânına yani, ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmeyen saat kulesinin⁹ merdivenlerinin bulunduğu mekâna geçilir. (F8) Kuruluşundan sonradan yapıldığı belli olan 2/b mekânı, güney-kuzey doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Saat kulesinin yükseldiği mekânın güney köşesindeki kapıdan 3 numaralı bölüme geçilir. 3 numaralı bölüm doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı üzeri beşik tonoz örtülüdür. (F9) Bu mekânın kuzeydoğu (3/a) ve kuzeybatı (3/b) köşelerinde kare plânlı üzeri pandantif geçişli kubbeyle örtülüdür. 3/a ve 3/b mekânları köşelerindeki kapı ile 3 numaralı mekâna bağlanır. Ayrıca 3/a mekânı ekseninde yer alan bir kapı ile 2/c mekânına, 3/b mekânı ise kuzeybatı köşesindeki açıklık ile de 4/a mekânına bağlanır. 4 numaralı mekân iki bölümlüdür. Batısındaki kısım küçük, doğusundaki daha büyük, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı ve üzeri beşik tonoz örtülüdür. Hamamın tüm kubbe tonozlar üzerinde aydınlatma honileri vardır. Bugünkü görüntüsü bu şekilde olan hamam hakkında yapılan yayınlarda tek mi çifte hamam mı olduğu pek belirtilmemiştir.¹⁰ Hamamın üzerinde

⁹ Buradaki saat kulesinin ne zaman yapıldığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Nikoliç 1998, 209'da, ilk tahmininde saat kulesi ve hamamın XVI. yy.'da; ikinci tahmininde hamamın daha eski olduğunu saat kulesinin de daha sonra yapıldığını, Vırmiça 1998, 17 - 22; Vırmiça 1999, 118 - 119'da saat kulesinin ne zaman yapıldığı hakkında bir bilgi vermez. Vırmiça 1999, 142 ve M. Z. İbrahimgil - N. Konuk II / 2006, 843'da şu bilgileri verir: "1610 dan önce Fransızlar tarafından yaptırılan ahşap bir kulenin var olduğunu bilinmektedir. 19.yy.'ın sonlarında Şaip Paşa'nın kardeşi Eşref Paşa, ahşap olan eski kuleyi yıktırır ve bugünkü saat kulesini inşa ettirir. Kulenin tepesine gözetleme yeri ile bir de çan taktırır. 1912'de de o zaman ki Prizren Reisi Hacı Rıfat Efendi, bu çanı söktürür. Bu tarihten sonra kuleye bir daha ne saat ne de çan kulesi takılmıştır. Zamanla büyük tahribata uğrayan yapı, 1972-1975 yılları arasında yapılan restorasyon sonrasında hamamla birlikte müzeye dönüştürülmüştür. Bu restorasyonda kulenin yıkılan üst kısmı tamamlanmıştır. Saat kulesinin yüksekliği 30 m. civarındadır."

¹⁰ İbrahimgil - Konuk 2006, 853'te, Ayverdi III / 1981, 209'a atfen "...hamamın çifte hamam olduğu ve kadınlar bölümü erkekler bölümüne nazaran daha küçüktür." der. Fakat İbrahimgil - Konuk II / 2006, 853'te, hamamın nasıl bir çifte hamam olduğunu belirtmeden Ayverdi III / 1981, 209 kaynak olarak gösterir. Ama Ayverdi III / 1981, 209'da ise, hamamın bugün yerinde olmadığını yazar. M. İbrahimgil ile 18. 10. 2004 tarihinde ve Eylül 2005'te hamam üzerine

ayrıntılı bir inceleme yapıldığında ve plânına dikkatlice bakıldığında Şemseddin Ahmet Bey Hamamı'nın bir çifte hamam olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün hamamın doğuya açılan üç kapısının bulunduğunu belirtmiştik. Bu kapıların kuruluşundan sonra açıldığı anlaşılmaktadır. Bu kapıların kapalı olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca 4 numaralı mekân ile 2/d numaralı mekân; 2/e mekân ile 3/a mekânları; 2/b numaralı mekân ile 3 numaralı mekân; 3/b numaralı mekân ile 4/a numaralı mekân arasındaki kapıların kapalı olduğunu, bunların mekânlar arasındaki bağlantıyı sağlayabilmek için açıldığını tahmin etmekteyiz. Ayrıca 2 numaralı mekân ile 2/b mekânı; 4 numaralı mekân ile 4/a numaralı mekân arasında yer alan duvarların sonradan örüldüğünü düşünmekteyiz. 2 ve 2/a mekânlarının arasına saat kulesini yerleştirmek için bu duvar örülmüştür. Bu duvar kaldırıldığında 2/a numaralı mekânın simetriği olan bir mekân elde edilir. 4 ve 4/a mekânlarının arasına ise uzun mekânı bölmek için bir duvar koymuşlar.¹⁴ 4 ve 4/a mekânları hamamın su haznesidir. Çünkü 2/e mekânının kuzey, 4 numaralı mekânın güney duvarındaki pencere açıklığını su haznesinin su seviyesini gözetleme penceresi olduğunu düşünmekteyiz. (F10) Bizi bu kanıya götüren yine 4 numaralı mekânın kuzey iç (F11) ve dış duvarındaki sivri kemerli nişlerin külhan nişinin kemeri olduğunu söyleyebiliriz. Dıştaki külhan nişi zemine iyice gömülmüş, külhanın ağız kapanmıştır. (F12) Sonradan açılan yerler kapatıldığında, kapatılan yerler açıldığında, birbirleriyle bağlantısı olmayan 2 (2a,b,c,d,e) ve 3 (3a,b) gibi iki ayrı bölüm elde ederiz.

4 ve 4/a mekânlarının su haznesi olduğunu düşündüğümüzde hamamın giriş kısmının ekseriyetle simetriğinde olabileceğini akla getirmektedir. Bu düşünceden hareketle plâna baktığımızda 1 numaralı mekânın batısında bir boşluk görmekteyiz. Ayrıca bu mekânın güney duvarının batı ucunun batıya doğru uzadığını gösteren bir çıkıntı vardır. Bu uzantıyı tamamladığımızda 1 numaralı mekânın simetriği olan bir mekânın daha var olduğu görülür.

---

yaptığım çalışmada bu hamamın çifte hamam olduğunu kendisine ve bizim hamamın çizimlerini, tariflerimize göre yapan mimar Fikret Tikveş'e bu hamamın çifte hamam olduğunu ispat etmiştik. M. İbrahimgil de aklında kalan bu bilgileri söz konusu olan kitabında kullanmış olmalıdır. Yoksa Ayverdi'de böyle bir bilgi yoktur.

¹⁴ Külhan nişinin duvarın ortasında olması bizi 4 ve 4/a arasındaki duvarın olmadığını düşündürmektedir. Başka bir düşünce ile 4 ve 4/a arasındaki bu duvarın orijinalinde de var olabileceğine inanılabilir. Ancak duvarın orijinalinde var olup olmadığı ancak duvarlarda bir sıva raspa yapıldığında daha iyi anlaşılır. Biz buranın su haznesi olarak yapıldığını düşünüyoruz.

2 numaralı mekânın güney duvarına (F13), 1 numaralı mekânın kuzey duvarına (F3) baktığımızda, 1 ve 2 numaralı mekânları birbirine bağlayan sonradan kapatılmış kapı izlerini niş şeklinde görebiliriz. Bu kapıların kemerlerinin kademeli kemerli olduğunu görürüz.

1 Numaralı mekânın güney duvarında niş şeklinde iki açıklık vardır. (F14) Bunlardan soldaki derince bir niş diğeri kapatılmış yuvarlak kemerli bir kapıdır. Kapı olduğunu üzerindeki dikdörtgen nişten de anlamaktayız. Bu mekânın güney duvarındaki kapı bugün bitişiğinde bir konutun olduğu dar bir aralığa açılmaktadır. Aralığın darlığından ve binanın bir kısmının bitişik olmasından pek iyi görülmeyen fakat görüldüğü kadarıyla 1 numaralı mekânın güneydoğu köşesinde dilatasyon izlerine rastlanmaktadır ki bu da buradan güneye doğru uzanan bir duvarın varlığına işaret etmektedir. (F15) Bu duvarı 1 numaralı mekânın boyu kadar uzattığımızda aynı uzunlukta iki duvar elde ederiz ki bu da kare mekânın iki duvarı olur. Diğer iki duvarı da simetrik bir şekilde uzatınca kare plânlı bir mekân elde ederiz. Yeni elde edilen mekânın yanındaki (batısındaki) kısımda da aynı işlemi yapınca, doğudaki daha büyük batıdaki daha küçük iki kare plânlı hacimler ortaya çıkar. Bu yeni mekânların üzeri de muhtemelen kubbeyle örtülmüştür. Sonuç olarak plân 2’de gösterdiğimiz restitüsyon plâni, yani doğudaki büyük, batıdaki küçük iki hamam ortaya çıkar. Küçük olan kadınlar kısmı, büyük olan da erkekler kısmı olmalıdır. Ayrıca bu iki kısmın soğukluk kısmı olan bölümlere girişlerde aynı yönden değil de farklı yönden olmamalıdır. Anadolu’daki hamamların örneğine baktığımızda çoğunlukla Kadınlar kısmı erkekler kısmından daha küçük ve mahremiyet nedeniyle de girişleri farklı yönde olmaktadır. Ayrıca ılık kapısıyla soğukluk kapısı da soğuk hava sirkülasyonunu engellemek için aynı ekseninde olmamalıdır.¹²

Ortaya çıkan bu hamam plâni S. Eyice’nin hamam plân tiplerinden “ **e-Ortası Kubbeli, Enine Sıcaklıklı ve Çifte Halvetli Tip** ” hamamlar gurubuna girer ki bu plân tipi hem Anadolu’da hem Balkanlar’da sıkça karşımıza çıkar.¹³ Bu hamamın çifte hamam olarak, plâni farklı da olsa en yakın benzeri (bu hamamın yapılış tarihinden biraz daha geç) Prizren’deki Gazi Mehmet Paşa Hamamı

¹² Bu konuda daha geniş bilgi almak için; Aru 1949: Eyice 1960, 99 - 120: Ayverdi 1966: Ayverdi 1972: Ayverdi 1973: Ayverdi 1974: Aslanapa 1984: Önge 1995: Çakmak 2002: Ürer 2002: Eravşar 2004 (?).bkz.

¹³ Eyice 1960, 112, 120.

(1573 - 1574),¹⁴ hem plân hem çifte hamam olarak benzeri Priştine Fatih Sultan Mehmet Hamamı'dır (15. yy.'ın ikinci yarısı).¹⁵ (P3) Prizren Gazi Mehmet Paşa Hamamı'nın erkekler bölümünün plâni dört eyvanlı köşe odalı, kadınlar kısmı münferit plânlıdır. Priştine Fatih Sultan Mehmet Hamamı'nın kadınlar ve erkekler kısmı eş büyüklükte ve bizim Şemseddin Ahmet Bey Hamamı'nın plânına çok benzer. Farklı yanı ılıklık bölümünde traşlık ve hela kısmının olmasıdır. Bunlar belki de Şemseddin Ahmet Bey Hamamı'nda da vardı ama bugün o mekânlara ait hiçbir iz kalmamıştır. (P3)

Prizren Şemseddin Ahmet Bey Hamamı'nın Anadolu'da daha erken tarihli en yakın (çifte hamam olarak) benzeri, Göynük Süleyman Paşa Hamamı'dır (14. yy. ortaları Orhan Gazi Dönemi).¹⁶ Bahse konu hamamdan ayrılan yanı ılıklık mekânında hela ve traşlık bölümlerinin olmasıdır. (P3) Çalışmaya esas hamama benzeyen başka bir hamam da İznik Büyük Hamam'dır (14. yy. sonları ile 15. yy.'in ilk yarısı).¹⁷ Araştırmaya konu hamamdan farklı yanı ılıklıkta hela ve traşlık bölümünün olması ve soğukluk, ılıklık ve sıcaklığın aynı eksen üzerinde bulunmamasıdır. (P3) Yine bu hamama benzeyen diğer bir hamam da Tire'deki Eski-Yeni Hamam'dır (1543'ten birkaç yıl önce).¹⁸ Bu hamamın incelemeye esas hamamdan farklı yanı ılıklık düzeninde hela ve traşlık mekânlarının olmasıdır. (P3)

Karşılaştırma yapılan bu hamamlardan başka Anadolu'nun çok değişik yerlerinde, tek ve çifte olarak benzerleri vardır. Burada yer olarak Kosova'ya yakın sayılabilecek örnekleri ele alınmıştır.

Şemseddin Bey Hamamı ile ilgili olarak akla gelen soru; Şemseddin Ahmet Bey Vakfyesi'nde geçen Prizren'deki hamamın bu hamam olup olmadığıdır. Raif Vırmiça bu konuyu kitabında uzun uzun tartışarak vakfiyede ismi geçen hamamın bu hamam olduğuna karar vermiştir. Hamamın yakınında bulunan Sveta Bogoroditsa Levişka kilisesi 1410 tarihinde, Atik-Cuma Camii adıyla camiye dönüştürüldüğünde, cami civarında Müslüman nüfusun artmasıyla genişleyen

¹⁴ Vırmiça 1998, 23 - 32'de hamamın tarihini 1564 olarak: İbrahimgil - Konuk II / 2006, 610 - 616'da ise, hamamın tarihini 1573 - 1574 olarak verir.

¹⁵ Vırmiça 1998, 48'de hamamın tarihini (XV. Yy. ikinci yarısı olarak verir.): İbrahimgil - Konuk I / 2006, 422 - 427'de hamamın tarihini yanlış olarak XV. yy. ilk yarısı olarak verir.

¹⁶ Ayverdi 1966, 145 - 147; Erat 1 / 1997, 136 - 147, C. II, plân 22

¹⁷ Ülgen 1938, 69; Otto-Dorn 1941, 73 - 75, şek. 31; Eyice 1960, 103, 106; Ötügen ve Gurubu 1986, 196 - 199, 326.

¹⁸ Çakmak 2002, 66 - 70.

mahallede bir de hamama ihtiyaç duyulduğundan bu hamamın yapıldığını ve hamamın da başka bir belgede de Şemseddin Bey Hamamı olduğunu yazar.¹⁹ /Biz de verilen bu bilgilere aynen katılmaktayız. Elde hamamı tarihlendirecek bir yapı elemanının olmamasından hamam hakkında verilen bilgilerin doğruluğunu kabul etmek durumundayız. Ayrıca hamamın zemininin şimdiki zeminden daha aşağıda olması da hamamın eskiliğini göstermesi açısından önemli bir veridir. Hamamın yapı elemanları kemer biçimleri ve yapı taş ve tuğla karışımı duvar örgüsü de, XV. yy. özelliklerine işaret ederek ki, bu hamamın Şemseddin Ahmet Bey Hamamı olduğunu gösterir.

Sonuç olarak, Prizren Şemseddin Ahmet Bey Hamamı, Kosova'da Priştine Fatih Sultan Mehmet Hamamı ile birlikte ayakta kalmış en eski çifte hamamdır. Ayrıca Prizren'deki Gazi Mehmet Bey Hamamı'nı da sayacak olursak Kosova'daki üç çifte hamamdan birisidir. Dileğimiz hamamın etrafının kamulaştırılarak kazı yapıldıktan ve özgün durumu tespiti edildikten sonra restorasyonunun yapılarak müze olarak kullanılmasıdır.

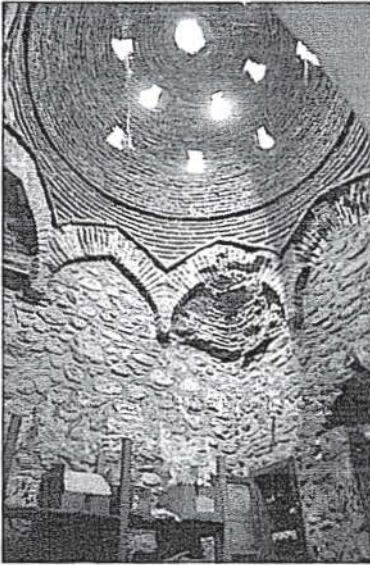
F1, Prizren (2004)

¹⁹ Virmiça 1998, 17 - 18.

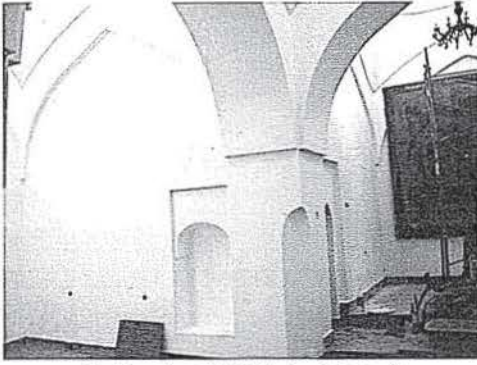
F2, Prizren, Şemsuddin Ahmed Bey Hamamı (M. İbrahimgil'den)

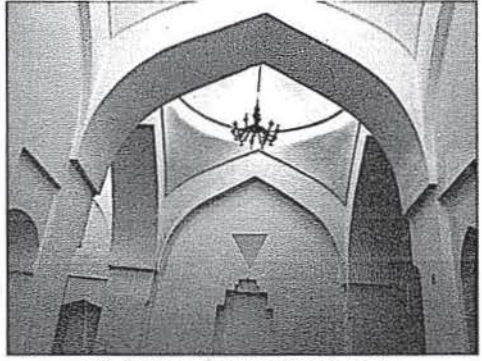
F4, (2 / c Numaralı Mekân) (2004)

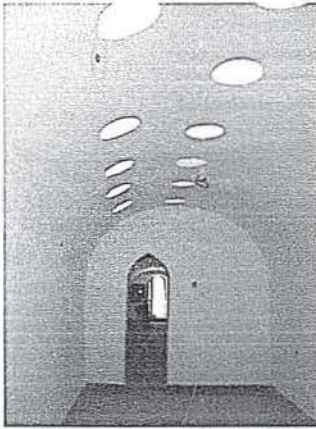
F3, (1 Numaralı Mekân) (2004)

F5, (2, 2/a-2d Mekânları) (2004)

F6, (2 Numaralı Mekân) (2004)

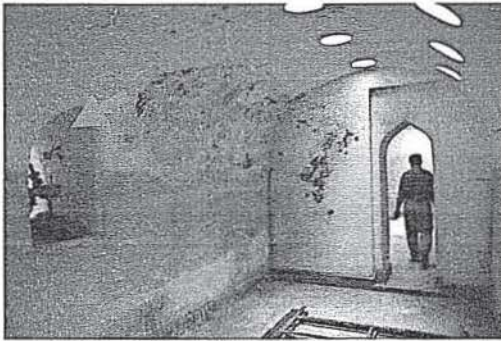
F7, (4/a Numaralı Mekân) (2004)

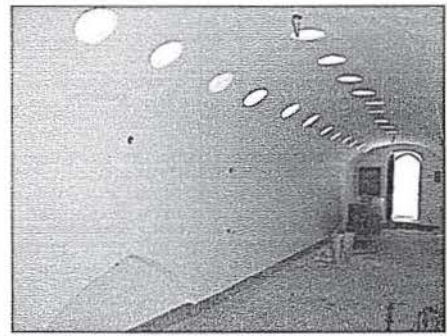
F8, (2/b Numaralı Mekân) (2004)

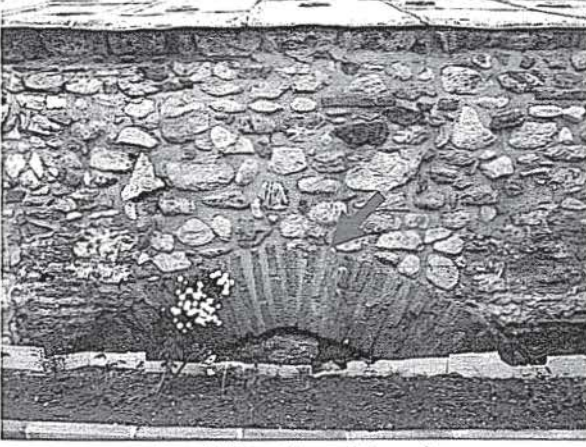
F9, (3 Numaralı Mekân) (2004)

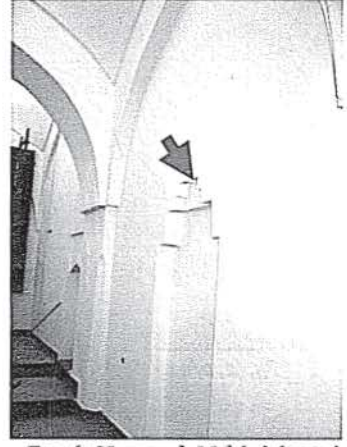
F10, (4 Numaralı Mekân) (2004)

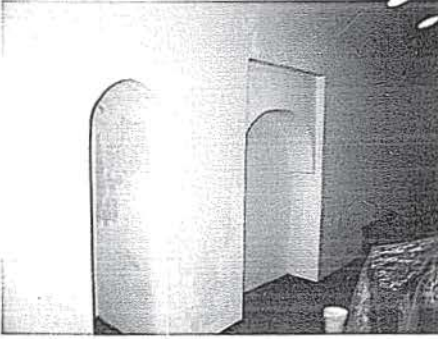
F11, (4 Numaralı Mekân) (2004)

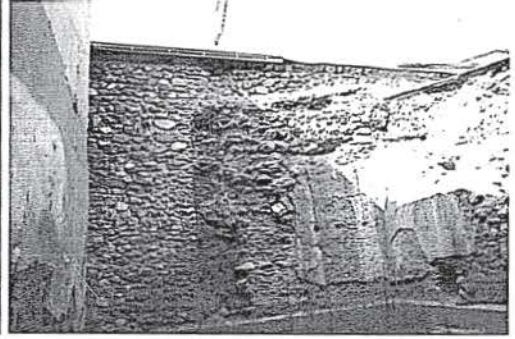
F12, (Külhan Kemer) (2004)

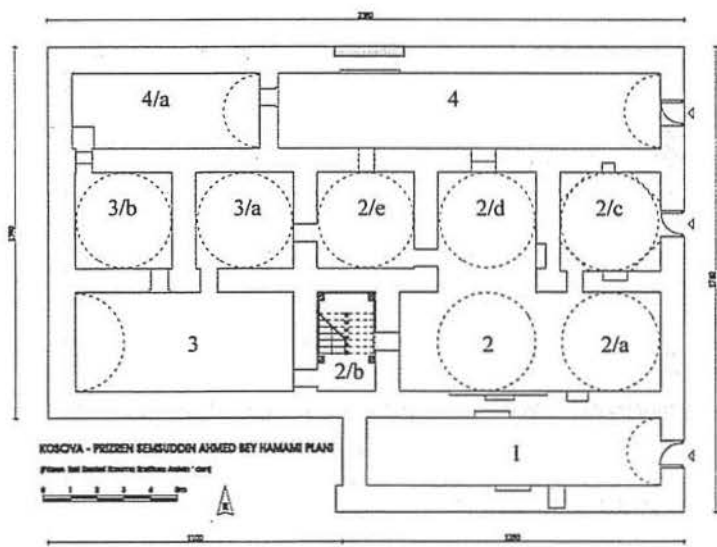
F13, (2 Numaralı Mekân) (2004)

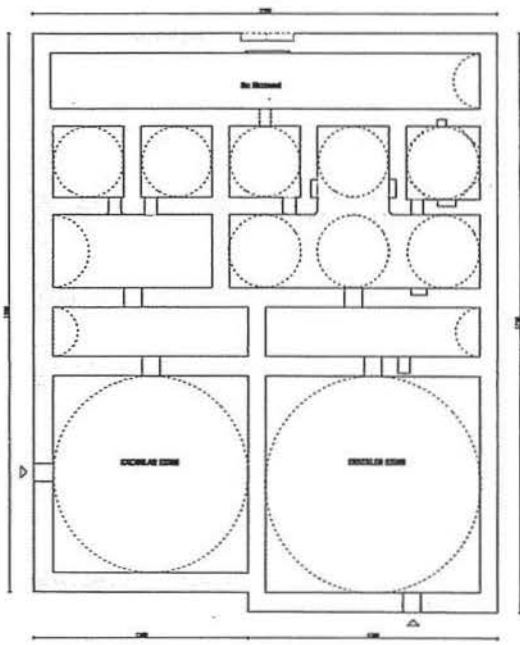
F14, (1 Numaralı Mekân) (2004)

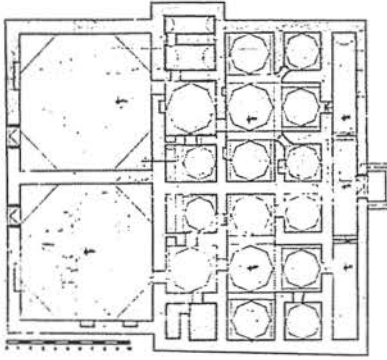
F15, (2004)

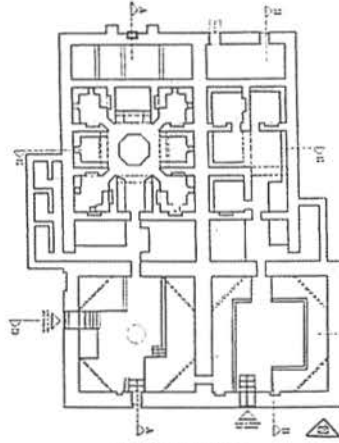
PLAN 1

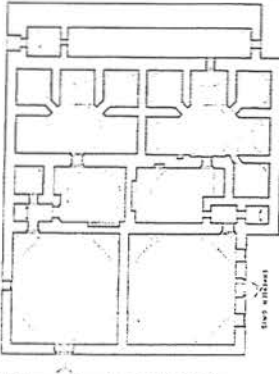
PLAN 2

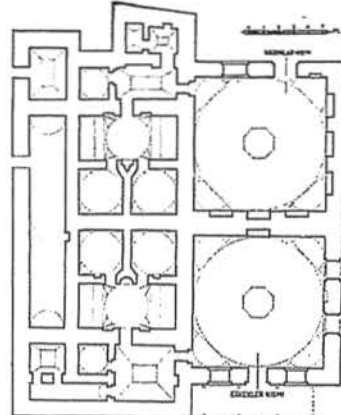
Prinçler, Fatih Sultan Mehmet Hamamı
(Prinçler Eski Çarşısı Karataş Emcazısı)

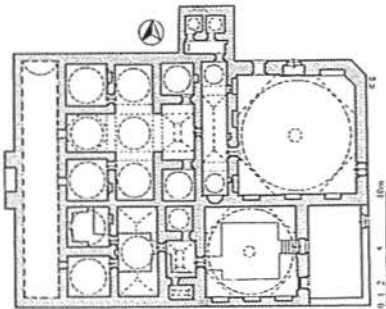
Prinçler, Çarş Mehmet Paşa Hamamı
(Prinçler Eski Çarşısı Karataş Emcazısı)

Gökçek Sultanpaşa Paşa Hamamı, plan 1997, B. ERAT - FA. ERAT

İznik'de Döyük Hamamın Planı (S. Eyice'den)
Yül. Mîm. Behiç Selcan Tarafından Ölçüleri Alınarak Çizilmiştir.

Tire Eski - Yeni Hamam Planı (C. Çalınak'dan)

PLAN 3

Vakfiyenin Özeti

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde; 733 numaralı defterin 64. sahife ve 31. sırasında kayıtlı (**Hacı Şemseddin Ahmet Bey**) vakfına ait 904 tarihli Arapça vakfiyenin dua cümleleri hariç Türkçe muhtasar tercümesidir.

Allaha hamdü senadan, Resulüne salât ve selâmdan sonra ulûmun hakaıkı, maarifin dekaıkı ile aşinalığı olan akliselim ve dürüst itikat sahibi bulunan basiretli kimselere gizli değildir ki: Bu denî dünya fena ve firar evidir, beka ve karar yeri değildir. Yorgunluk ve güçlük hanesi, mihnet ve belâ mahallidir. Hazırlanıp âhirete geçecek yerdir...

Halkın efendisi, Allah'ın ulu Elçisi Hz. Muhammed'in dediğine baktı: âdemoğlu ölünce bütûn amel-leri kesilir, ancak üçü müstesnadır: faydalanılan ilim, dua eden salih evlât ve fisebilillâh sadaka-i câriye bırakanlar. Yine Peygamberimiz buyurmuştur: "Malın senin değildir, ancak yiyip eksilttiklerin, giyip eskittiklerin ve sadaka verip ibka ettiklerin senindir." İşte bu usul üzere gidenler zümresinden olup Allah'ın rızasını en büyük gaye bilen büyük **Emir Hacı Şemseddin Ahmet Bey bin Ali Bey bin Evrenos Bey** baktı ki, Allah'ın nimetleri ona akıp geliyor, Allah'ın lütufları içinde yüzüyor, bu dünya ise şüphesiz ki fânidir, ondakilerin cümlesi bir emanet ve iğreti şeydir. Şerri sevincinden kat kat fazladır. Mezarları köşklere daha çoktur. Nimetlerinin devamı yoktur, göçücü gölge gibidir...

Allahu Tealâ'nın "Kendiniz için yapmış olduğunuz hayırları Allah indinde bulursunuz, hem onların hayrı ve ecri daha büyük olur" sözünü ibret ile düşündü. Hz. Ali'den rivayet olunan şu söze baktı: "Bu dünya infak edenler için sadaka evidir, anlayanlar için mevize ve ibret evidir, hazırlık yapanlar için zenginlik evidir. Evliyaullahın mescididir, vahyin indiği yerdir, kullarının ve meleklerin ibadet-gâhıdır, evliyanın kazandıkları yerdir. Öyle ise dünyada iken rahmet kazanın, âhirette de cennete nail olursunuz." Hz. Peygamber Efendimiz'den haber de şöyle gelmektedir: "Başka hiçbir gölgenin bulunmadığı o günde kişi sadakasının gölgesi altında barınır, cennetin kapısı üstüne şöyle yazılmıştır: Takdim etmiş olduklarımızı kazandık, geriye bıraktıklarımızı da kaybettik, işlediklerimizi bulduk." İşte mumâileyh de ameli kesilmeyenler zümresinden olmak, dünyasında iken âhireti için hazırlık görmek, sevabı ebedî ve daim olan ameller işlemek, ölümünden sonra ecre nail olmak istedi de kişinin kardeşinden kaçtığı bir günde Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla sırf Allah için halis malından ve temiz emlâkından **Yenice şehri** içinde kemali vasıflarını havi güzel **bir imaret** bina eyledi. Bu imaretin binası takva üzerine kurulmuştur. Mevkii güzeldir. Bakanlara ferahlık verir. Oraya girenlerde hüznü kalmaz. Keza bu imaretin avlusunun içinde binası güzel, yapısı yüksek **bir cami-i şerif** bina etmiştir. Keza adı geçen şehrin içinde yüksek Cennetler gibi odaları bulunan lâtif **bir medrese** bina etmiştir. Sonra yine vâkıf, **Vadina kasabasında bir imaret, bir mescit** bina etmiştir. Sonra yine **Tatarpazarı kasabasında bir imaret, bir mescit** bina etmiştir.

Bunları bina ettikten sonra vâkıf, o zikrolunan imaretleri bilumum müstemilâtiyle, mutfak, mahzen, fırın ve ahırıyla; kapı kacak gibi âletleriyle, döşek, örtü, yaygı gibi levazımıyla, gelip giden misafirlere, fakirlere, yoksullara, yolculara konukluk için lâzım olan bilumum eşyasıyla birlikte vakfetmiştir... Vâkıf, zikri geçen medreseyi bütün hududu ve hukukuyla orada sakin olan ilim talebesine sahih ve şer'i yolda vakfetmiştir. Sonra yine zikri geçen cami-i şerif ile mescid-i lâtifi onlarda farz veya nafîle namaz kılmak isteyen erkek kadın Müslümanlara vakfeylemiştir. Bunların cümlesi sahih ve şer'i surette açık ve muteber ebedî yolda vakıf olup lüzumuna hükmedilmiştir. Bunlardan hiç birisi rehin verilmez, satılmaz, miras bırakılmaz, hiç bir veçhile asla bozulmaz. Vârislerin en hayırlısı olan Allah'a, arza ve arz üzerindeki intikal edinceye kadar böyledir.

Sonra vâkıf, kalb-i selimle Allah'a varmaktan başka mal ve oğulların asla fayda vermeyeceği o günde Allah'ın büyük fazlını ve rızasını dileyerek temiz niyet ve halis maksatla bu imaretlerin, cami ve medresenin, iki mescidin mesalihine, keza Yenice şehrinde kâin cami-i şerifte tam ve kâmil surette Kur'ân-ı Azim ve Furkan-ı Kerim tilâveti mesalihine ve keza Yenice şehrinde kâin babası merhum **Ali Bey Mescidi'nin** mesalihine, keza vâkıfın Ulaşturan dağından su getirerek **Yenice** şehrinde akıttığı **çeşmelerin** mesalihine, yine vâkıf-ı mezburun Hisarbeyi karyesinde kâin çeşmesinin mesalihine, keza aynı vâkıfın **Akcahisar kalesi** dâhilinde kâin **çeşmesinin** mesalihine, keza vâkıfın **Nova kasabasında** kâin **çeşmesinin** mesalihine, adı geçen Babası Ali Bey'in **Vodina kasabasında** kâin **çeşmesinin** mesalihine olmak üzere elinde ve tasarrufu altında bulunan ve mülkü olan köyleri, akarları, dükkânları, müsakkafat vesaireyi aşağıda mufassalen beyan olunacağı veçh üzere vakfeylemiştir.

1. Yine Yenice tevabiinden Obroh nam karyenin tamamı bu mevkufat cümlesindedir. Bu köye bazan **Teküt pınarı** da denilmektedir...
2. **Yenice'de vaki bir çift hamamın** tamamı ki, biri erkeklere, diğeri kadınlara mahsustur...
3. Yine **Yenice'de** vâkıfın darüsseadesi avlusunda kâin **bir hamamın** tamamı vakıftır...
4. Zikri geçen **Yenice** şehrinde kâin bilumum **Bezzazistan** dört tarafında kâin dükkânlarla birlikte vakıftır... Sonra bu vakfiyede yazılıp zikrolunan vakıf köyler, hamam, han, bezzazistan, bahçe, bostanlar, dükkânlar, değirmenler vesairenin cümlesi mahallerinde vâkıf hazretlerinin evkafı cümlesinden olarak meşhur olduklarından dolayı tahdit ve tariften, beyan ve tavsiften müstağnidirler.
5. **Vodina kasabasında** kâin biri erkeklere, diğeri kadınlara mahsus olmak üzere birbirine muttasıl **iki hamamın** tamamı da vakıftır...
6. Biri erkeklere, diğeri kadınlara mahsus ve vâkıfa nisbetle maruf olan **bir çifte hamamın tamamı ki Pirlepe şehrinde** vakidir.
7. **Perzerin kasabasında kâin bir hamamın tamamı,**
8. Adı geçen kasabanın içinde kâin kırk adet dükkânın tamamı,
9. Yukarıda geçen hamamın civarında kâin iki gözü havi bir değirmenin tamamı,
10. Adı geçen kasabada kâin dört gözü havi bir değirmenin tamamı ki, adı geçen Perzerin kasabasında bulunan bu evkafın cümlesi mahallerinde vâkıfa nisbetle meşhur olduklarından dolayı tarif ve tahditten müstağnidir.
11. **Hersek Vilâyetinde Nova kasabasında kâin bir hamamın** tamamı ki, onu vâkıf halis malından ve temiz emlakından bina eylemiştir.

İşte bu zikrolunan evkafın cümlesi bilumum hudut ve hukukuyla, tevabi ve levahikile, yolları ve merafikiyle, sırtları ve tepeleriyle, vâdileri ve dağlarıyla, arazi ve su yollarıyla, kuyuları ve nehirleriyle, bağları ve ağaçlarıyla, evleri ve binalarıyla, harmanları ve samanlıkları ile, müsakkafatı, temelleri, damları, kapıları, su yolları, karlıkları, bu akarat ve köylere ait bilumum hakları ile onlara mensup her şeyleri ve rüsumuyla eski, yeni, uzak, yakın, zikrolunsun olunmasın her hakkıyla vakıftırlar. Ancak şer'an istisna edilen mescitler, mezarlıklar, köprü, umumi yollar gibi diğerk müsebbelât hariçtir. Şer'i ve sahih surette, açık ve dairesinde, din yolu çerçevesi dâhilinde yapılmış bir vakıftır. Sıhhat ve in'ikad şartlarını havidır, butlandan hâlidir...

Vâkıf şart eylemiştir ki, şer'i kavim üzere mezbur evkafın tamiri her şeye takdim olunur. Rakabe çıktıktan sonra kalandan her sene rayıç filvakt Osmanlı ülkesinde padişah olanın darbetmiş olduğu paralardan beş bin gümüş dirhem emin ve mutemet bir kimse eliyle Medine-i Münevvere fukarasına gönderilir. Kalan bakiden mezbur imaretlerin hademesinin, yiyip içeceklerinin, cüz okuyanların, cami, mescit, medrese ve çeşmelerin masarısına şerh ve beyan olunduğu üzere sarf olunur...

Sonra vâkıf mezbur hoca **Hacı Şemseddin Ahmed**'i tevliyetten azletti. Tevliyet kendi elinde kaldı. Bunun böylece vuku' bulduğuna şahit ikame edilip yazılması, tescil ve takrir yapılması 904 senesi Cemaziyelulâ ayının başlarında vuku bulmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde; 733 numaralı defterin 68. sahife 32. sırasında kayıtlı **Ahmet bey ibn Ali Bey vakfına ait 908 tarihli Arapça vakfiyenin** Türkçe tercümesidir:

İşte yazılan sahih ve şer'i bir vesika, açık ve muteber bir hüccet olup mazmun ve muhtevası şundan ibarettir: Şöyle ki, hür Müslümanlardan, mevsuk muvahhidlerden İmamoğlu diye meşhur Müderris Mevlana Hüsameddin, Umur oğlu Muhiddin Bey, Abdullah oğlu Rüstem Voyvoda, Ayas oğlu Ahmed, Abdullah oğlu Murad Voyvoda, Mütevelli oğlu Abdullah oğlu İskender ve Deli Hızır diye meşhur Hızır adındaki kimseler ümera ve ekabir sülalesinden, Musa Bey ibni Ahmed Bey ibni Ali Bey ibn Evrenos Bey huzurunda mezbur Ahmed Bey'in evkafına mütevelli olan Mehmed bin Abdullah'dan sadır olan dava üzerine adlı geçen kimseler şahid olarak dinlenmişler ve şahadet etmişlerdir ki, merhum **Ahmed Bey'in** hal-i hayatında ve kemal-i sıhhatinde iken bu vakfiyenin üstünde bulunan vakfiyesinden hariç olarak elinde bulunan ve tasarrufunda olan hususi mal ve mülkünü habs ve vakf etmiştir ki, onlar da şunlardır...

Böylece bu zikir olunanların cümlesi vech-i mezbur üzere vakfolmuşlardır.

Bunun üzerine şahid ikame edilip yazılması **908 senesi Recep** ayının ortalarında vuku bulmuştur.

Bibliyografya

- Aslanapa 1984: O. Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984.
- Aru 1949: K. A. Aru, *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul 1949.
- Ayverdi 1966: E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mî'mârisinin İlk Devri, 630 - 805 (1230 - 1402)*, C. I, İstanbul 1966.
- Ayverdi 1972: E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mî'mârisinde Çelebi ve II. Sultan Murat Devri*, İstanbul 1972.
- Ayverdi 1973: E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mî'mârisin Fatih Devri III*, İstanbul 1973.
- Ayverdi 1974: E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mî'mârisinde Fatih Devri IV*, İstanbul 1974.
- Çakmak 2002: C. Çakmak, *Tire Hamamları*, Ankara 2002.
- Dağlı - Üçer IV / 1997: Y. Dağlı - C. Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, C. IV, Ankara 1997, s. 14.
- Erat 1/ 1997: B. Erat, *Anadolu'da XIV. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi, I-II Cilt* (A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi (Sanat Tarihi) Anabilim Dalı'nda Yapılmış Doktora Tezi), Ankara 1997, s. 136 - 145, C. II, Plân 22.
- Eraşar 2004 (?): O. Eraşar, *Tokat Tarihi Su Yapıları (Hamamlar)*, Ankara (?), 2004 (?).
- Eyice 1960: S. Eyice, "İznik'de Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi*, C. XI, Sayı: 15 (İstanbul 1960), s. 99 - 120.
- İbrahimgil 1999: M. İbrahimgil, "Balkanlar ve Kosova'daki Türk Kültür Mirasımızın Dünü Bugünü", *Vakıf ve Kültür*, Sayı: 4 (1999), s. 6 - 8.
- İbrahimgil - Konuk II / 2006 : M. Z. İbrahimgil - N. Konuk, *Kosova'da Türk Mimari Eserleri, I - II*, Ankara 2006, s. 422 - 427, 610 - 616, 853 - 856,
- Ötüken ve Gurubu 1986: Y. Ötüken-A. Durukan-H. Acun-S. Pekak, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV*, Ankara 1986, 196 - 199.
- Özergin-Kaleşi-Eren 1968: K. Özergin - H. Kaleşi - İ. Eren, "Prizren Kitabeleri", *Vakıflar Dergisi, VII* (1968), s. (72 - 96) 76, 91.

- Nikoliç 1998: Serafim C. Nikoliç, *Prizren Ortaçağdan Modern Çağa Kadar Şehircilik ve Mimarlık*, Prizren 1998, s. 209, plân 65.
- Otto-Dorn 1941: K. Otto-Dorn, Das İslamische İznik, *IstFor.* 13, Berlin 1941, s. 73 - 75.
- Önge 1995: Y. Önge, *Anadolu'da XII - XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara 1995.
- Ülgen 1938 : A. S. Ülgen, " İznik'te Türk Eserleri," *Vakıflar Dergisi*, 1 (1938), s. 69.
- Ürer 2002: H. Ürer, *İzmir Hamamları*, Ankara 2002.
- Vırmiça 1998: R. Vırmiça, *Kosova Hamamları*, Prizren 1998, 17 - 22, 23 - 32, 47 - 56.
- Vırmiça 1999: R. Vırmiça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri 1*, Ankara 1999, 118 - 119,142.